

UDK 929Belaj, F.
348:272-74(497.5)“18/19”
378:2(497.521.2)“18/19”
<https://doi.org/10.53745/ccp.46.90.7>

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 20. veljače 2022.

Prihvaćeno za objavljivanje: 16. svibnja 2022.

DOPRINOS FERDINANDA BELAJA RAZVOJU KANONSKOPRAVNE ZNANOSTI U HRVATSKOJ

Lucija BOLJAT
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
lucebabic1@gmail.com

Autorica u radu nastoji prikazati biografske podatke o Ferdinandu Belaju, njegovu plodnu i bogatu akademsku, znanstvenu i publicističku djelatnost prvo kao vjeroučitelja (1876. – 1882.), kasnije kao suplenta pa profesora crkvenog prava (ak. god. 1881./1882. – 1909./1910.) na Bogoslovnom fakultetu Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Njegov doprinos razvoju kanonskopravne znanosti je znatan, što se ponajviše ogleda u brojnim znanstvenim radovima, člancima i vrijednim pravnim raspravama te vjernom obnašanju povjerenih crkvenih službi u kojima pokazuje visok stupanj stručnosti i primjene kanonskog prava u životu Crkve i društva. Belaj pripada krugu istaknutih ličnosti koje su ostavile zapažen trag na crkvenom i društvenom području na kraju 19. i početku 20. stoljeća. Autorica u radu ističe da se Belaj može ubrojati među prve autore koji odvažno pišu na hrvatskom jeziku, dajući time snažan doprinos razvoju kanonskopravne znanosti i terminologije u Hrvatskoj.

KLJUČNE RIJEČI: *kanonsko pravo, Ferdinand Belaj, kanonskopravna znanost, Katedra kanonskog prava, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu.*

Uvod

Proučavajući povijest Katedre kanonskog prava i njezinih članova na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, nailazimo na profesora Ferdinanda Belaja, koji je u svojoj dugogodišnjoj službi na crkvenom fakultetu ostavio znamen u vremenu u kojem je živio, a osobito je dao vrijedan doprinos razvoju hrvatske kanonskopravne znanosti u Hrvatskoj. Služeći se analitičko-interpretativnom metodom, izvorima i literaturom, u

radu se istražuje doprinos Ferdinanda Belaja kanonskopravnoj znanosti u Hrvatskoj krajem 19. i početkom 20. stoljeća. U uvodu rada donose se osnovni biografski podatci o Belaju, u prvom dijelu rada donosi se prikaz njegove znanstvene djelatnosti, u drugom dijelu nastavne, a u trećem dijelu stručne djelatnosti.

Dr. Ferdinand Belaj¹ bio je svećenik Zagrebačke nadbiskupije. Ferdinand (Ferdinando, Ferdo)² Belaj rodio se 2. siječnja 1852. godine u mjestu Remetinec (Stupnik)³ pokraj Zagreba. O njegovoj obitelji iz dvaju izvora saznajemo vrlo šturo, tj. da je bio zakonit sin Mateka Belaja i Jelke rođene Gërgić, da mu je otac radio u Carsko-kraljevskim cestama stupničkog okružja kao »dëlovoditelj«⁴ i da je imao brata Tomu.⁵ Nakon pučke škole⁶ upisao je gimnaziju u Zagrebu te po završetku srednjoškolskog obrazovanja napisao studij bogoslovlja u centralnom sjemeništu u Budimpešti.⁷ Kao »vrstan gimnazijalac« i »odličan bogoslov«⁸, 1874. godine primio je svećenički red.⁹ Nastavlja studij na Institutu sv. Augustina (poznat kao *Augustineum* ili *Fritaneum*) u Beču, gdje je 1876. godine postigao doktorat svetog bogoslovlja.¹⁰

Belaj je umro 3. prosinca 1915. godine u Zagrebu poslije teške bolesti (sušice) u 64. godini života. Sahranjen je 5. prosinca 1915. na zagrebačkom groblju Mirogoju,¹¹ u prisutnosti mnogih značajnih osoba iz crkvenog i društvenog života.¹²

¹ Ostavštinu dr. Belaja nismo mogli pronaći.

² U Matici krštenih navode se obje inačice imena. Vidi: *Matica krštenih župe Stupnik*, god. 1852., 5. siječanj.

³ Premda se u dosadašnjim životopisima o autoru navodi da je rođen u Stupniku, prema Matici krštenih, kao javnoj knjizi evidencije osobnog stanja vjernika, navodi se da je iz mjesta Remetinec, tadašnji dio Stupnika.

⁴ *Matica krštenih župe Stupnik*, god. 1852., 5. siječanj.

⁵ Njegovo ime Belaj navodi u oporuci. Ferdinand BELAJ, Oporuka od 30. prosinca 1914., u: Arhiv Nadbiskupskog duhovnog stola (dalje: Arhiv NDS), br. 6339/1927.

⁶ Školstvo na području današnje Općine Stupnik počelo je 1851. godine na inicijativu tadašnjeg župnika i začasnog kanonika vlč. Josipa Sačića pri župnoj crkvi Sv. Ivana Nepomuka u Stupniku. Nastava u Pučkoj školi Stupnik započela je 1857., a prvi upravitelj škole bio je upravo župnik Sačić. Nije na odmet spomenuti da je riječ o župniku koji je krstio Ferdinanda Belaja. Vidi: »Povijesni prikaz 150 godina školstva na području Stupnika / Lučkog«, dostupno online URL: <http://os-lucko.skole.hr/skola/povijest> (zadnje posjećeno 8. rujna 2022.); Krešimir TOMEČAK, *Iz prošlosti Stupnika*, Stupnik, 1996., str. 70–71.

⁷ Usp. Matija BERLJAK, »Katedra kanonskoga prava Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu«, *Tkalčić*, br. 9, Zagreb, 2005., str. 422.

⁸ Fran BARAC, »+ Dr. Ferdo Belaj«, *Katolički list*, god. 66, br. 49, Zagreb, 1915., str. 490.

⁹ *Schematismus cleri archi-dioecesis Zagrabienensis pro anno a Christo nato 1877.*, Zagrabiae, 1877., str. 256. U literaturi se navodi da je bio zaređen u Budimpešti, međutim nismo našli takav podatak u Arhivu Zagrebačke nadbiskupije. Vidi: Elizabeta PALANOVIĆ, »Belaj, Ferdinand«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, A-Bi, Zagreb, 1983., str. 605.

¹⁰ U razdoblju djelovanja Instituta (1816. – 1918.) na njemu je studiralo osamnaest svećenika iz Zagrebačke (nad)biskupije. Usp. Branko OSTAJMER – Ivana HORBEC, »Institut sv. Augustina (*Fritaneum*) u Beču i pitomci iz Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije«, *Croatia christiana periodica*, god. 38, br. 73, Zagreb, 2014., str. 86, bilješka 3.

¹¹ Unatoč tomu što je bio dobrotvor kako za života tako i poslije smrti (u oporuci), prof. emer. dr. Matija Berljak s pravom ističe otužnu stvarnost: »Tom velikanu Crkve danas se kosti nalaze na Mirogoju u zajedničkoj grobnici (bez ikakvog natpisa-spomena) ekshumiranih pokojnika na tom groblju«, M. BERLJAK, »Katedra kanonskoga prava Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu«, str. 424.

¹² Izvještaj o pokopu vidi: »Pokop dra. Ferde Belaja«, *Katolički list*, god. 66, br. 49, Zagreb, 1915., str. 493.

1. Znanstvena djelatnost

Vrativši se iz Beča u domovinu nakon postignutog doktorata svetog bogoslovlja, Belaj započinje znanstvenu djelatnost na hrvatskom jeziku. Zasigurno je školovanje izvan Zagreba, napose na institutu *Augustineum*, Belaju pružilo dobre temelje, širinu pogleda i nove izazove za daljnji znanstveni rad. Naime, *Augustineum* je u to vrijeme bio carsko-kraljevski institut za višu izobrazbu dijecezanskih svećenika, koji je »bio usko vezan uz vladajuću dinastiju i bečki dvor, zbog čega mu se, uz ulogu poticanja znanstvene izobrazbe svećenstva koje će potom biti sposobno za najodgovornije zadaće u crkvenoj hijerarhiji i državi, opravdano pripisuje i uloga formiranja crkvene elite lojalne državnim strukturama i interesima vladajuće dinastije«¹³.

Belajevo znanstveno djelovanje sastojalo se ponajviše u istraživanju aktualnih pitanja kanonskog prava¹⁴ te objavljivanju knjige iz kanonskog prava, koja je bila namijenjena svima koji se bave pravom, bilo da je riječ o klericima bilo pak o laicima, kao i za poučavanje na crkvenim fakultetima. Pisao je o nekim povijesnopravnim temama,¹⁵ ali ponajviše o svakodnevnim pitanjima povezanim s pastoralnim djelovanjem dušobrižnika.¹⁶ Teme njegova istraživanja odnosile su se i na odnos Crkve i države, te na povezivanje civilnog prava i kanonskog prava (općeg i partikularnog).¹⁷

Kako bi se na ispravan način vrednovao Belajev znanstveni rad, potrebno je istaknuti kako je Belaj istraživao u vrijeme razvoja kanonskog prava kada je bio otežan studij kanonskog prava i njegova primjena u svakodnevnom životu Crkve. Naime, vrijeme nakon objave

¹³ B. OSTAJMER – I. HORBEC, »Institut sv. Augustina (*Frintaneum*) u Beču i pitomci«, str. 86. Zanimljivo je da autori na tragu istraživanja Instituta i dijecezanskih svećenika iz Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije zaključuju da »Institut nije imao značajnijega uspjeha u formiranju crkvene elite koja će biti lojalna državnim strukturama i interesima vladajuće dinastije. Znatan dio spomenutih pitomaca ostvario je tijekom kasnijega života zapaženu političku aktivnost, pri čemu je uočljivo da je najčešće zajedničko obilježje tih aktivnosti bilo suprotstavljanje važećem dualističkom političko-upravnom uređenju Monarhije«, B. OSTAJMER – I. HORBEC, »Institut sv. Augustina (*Frintaneum*) u Beču i pitomci«, str. 110.

¹⁴ Npr. vidi: Ferdo BELAJ, »Kako se imade razumijevati naputak sv. Stolice o mješovitih ženidbama«, *Katolički list*, god. 47, br. 42, Zagreb, 1896., str. 341–343; br. 43, str. 349–351; Ferdo BELAJ, »Mirovina svećenika«, *Katolički list*, god. 49, br. 16, Zagreb, 1898., str. 127–129; Ferdo BELAJ, »Svećenik i politika«, *Katolički list*, god. 38, br. 1, Zagreb, 1887., str. 1–3; br. 2, str. 9–11.

¹⁵ Npr. vidi: Ferdo BELAJ, »Poviest konkordata u Austriji«, *Katolički list*, god. 43, br. 13, Zagreb, 1892., str. 97–99; br. 14, str. 105–107; br. 15, str. 113–114; br. 17, str. 129–131; Ferdo BELAJ, »Nekoje stare crkvene zabrane«, *Katolički list*, god. 53, br. 2, Zagreb, 1902., str. 13–15; Ferdo BELAJ, »Arhidjakon«, *Katolički list*, god. 55, br. 24, Zagreb, 1914., str. 279–281; br. 25, str. 191–292.

¹⁶ Npr. vidi: Ferdo BELAJ, »Na što treba da pazi dušobrižnik, kad ugarski državljani sklupa kod nas mješovitu ženidbu«, *Katolički list*, god. 47, br. 3, Zagreb, 1896., str. 19–21; br. 4, str. 27–29; br. 5, str. 35–37; br. 12, str. 91–92; br. 13, str. 99–101; Ferdo BELAJ, »Da li je dijete zakonito ili nezakonito«, *Katolički list*, god. 55, br. 1, Zagreb, 1904., str. 1–2; Ferdo BELAJ, »Da li smije župnik ma i pasivno samo prisustvovati mješovitoj ženidbi, ako znadete, da će se zaručnici, koji nijesu ispunili propisane uvjete, vjenčati u nekatoličkoj Crkvi«, *Katolički list*, god. 46, br. 3, Zagreb, 1895., str. 21–22; Ferdo BELAJ, »Ispit zaručnika«, *Katolički list*, god. 37, br. 42, Zagreb, 1886., str. 331–334; br. 43, str. 339–340.

¹⁷ Npr. vidi: Ferdo BELAJ, »Neke opazke k „Tumaču obćega austr. gradj. zakonika«, *Katolički list*, god. 34, br. 3, Zagreb, 1883., str. 17–19; br. 4, str. 25–27; Ferdo BELAJ, »Oporuka svećenika po crkvenih i gradjanskih zakona«, *Katolički list*, god. 34, br. 26, Zagreb, 1883., str. 201–203; br. 27, str. 209–212; br. 28, str. 217–220; Ferdo BELAJ, »Kako stojimo napram tako zvanom civilnom braku?«, *Katolički list*, god. 48, br. 41, Zagreb, 1897., str. 321–323; Ferdo BELAJ, »Gradanska ženidba«, *Glasnik biskupije bosanske i sriemske*, god. 34, br. 19, Đakovo, 1906., str. 154–155; br. 20, str. 160–162; br. 22, str. 176–179; br. 23, str. 184–185; br. 24, str. 189–190.

Corpusa iuris canonici iz 1580. godine do *Zakonika kanonskog prava* iz 1917. godine bilo je vrijeme donošenja novih zakona i vrijeme razvoja novih ustanova i instituta te su crkveni zakoni bili razasuti po zbirka (npr. kanoni i dekreti Tridentinskog sabora, Zbirke saborskih rješenja, Akti rimskih Prvosvećenika, Zbirke rješenja Kongregacija, Zbirke presuda rimske Rote...).¹⁸ »Osim množine zakona, svi crkveni zakoni nisu bili sustavno i prikladno skupljeni u jednu zbirku; neka poglavlja crkvenih zakona ticala su se pojedinih slučajeva, što je odvodilo u opasnost da krajevni zakon postane opći; pojedina poglavlja u zakonima, zbog promjene okolnosti, nisu više bila primjenjiva; pojavili su se zakoni koji su međusobno bili protivni ili dvojbeni glede odnosa prema običaju, konkordatskom pravu, apostolskim povlasticama; pojavile su se i pravne praznine.«¹⁹ Navedene poteškoće i izazove Belaj je na dobar način svladavao te se na suveren način koristio kanonskopравnim izvorima, a što se posebno očituje u njegovu kapitalnom djelu *Katoličko crkveno pravo*²⁰. Za tu se knjigu s pravom možemo reći da je »veoma vrijedno veliko pravno djelo«²¹ napisano na hrvatskom jeziku krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Koristimo se ovom prigodom da iz mnoštva Belajeva znanstvena rada posebnu pažnju posvetimo knjizi *Katoličko crkveno pravo*.

Knjiga *Katoličko crkveno pravo* prvi put objavljena je u Zagrebu 1893. godine s odobrenjem crkvene vlasti.²² Sam autor u Predgovoru navodi povod pisanja djela: »više puta javno izražena želja (...) da dobijemo u hrvatskom jeziku napisano crkveno pravo«. Belaj odmah obrazlaže da ga je podijelio u dva sveska, jer je o ženidbenom pravu želio zasebno pisati zbog specifičnog pravnog uređenja. Oba sveska na kraju imaju Sadržaj, Kazalo imena i riječi, a metodologija kojom se koristi jest postojana i uobičajena, što ukazuje da je posrijedi znanstveni rad.

Kratkim uvodom na početku prvog sveska Belaj uvodi u crkveno pravo pojašnjenjem samog pojma, njegovom diferencijacijom te govori o crkvenom pravu kao znanstvenoj disciplini.²³ Svezak prvi podijeljen je u Općeniti dio i Posebni dio. Zanimljivo je primijetiti kako se autor u unutarnjoj podjeli koristi pojmovima *knjiga, glava, poglavlje*, što ukazuje na podjelu koja će kasnije uslijediti u *Zakoniku iz 1917. godine*. U Općenitom dijelu prikazuje izvore crkvenog prava i kratak povijesni razvoj, što predstavlja sažeto, ali važno polazište za današnje istraživače povijesnih izvora. Nadalje, donosi prikaz tadašnje ekleziologije, slike Crkve o sebi, kao i o odnosa Crkve i države, koje su samostalne

¹⁸ Usp. NADBISKUPSKO BOGOSLOVNO SJEMENIŠTE, *Uvod u kanonsko pravo. Propedeutika* (po predavanjima profesora kanonskog prava), Izdano i umnoženo kao rukopis, Zagreb, 1967., str. 52–75. Navedena skripta izrađena je, između ostalih, i prema knjizi prof. Ferde Belaja *Katoličko crkveno pravo*.

¹⁹ Josip ŠALKOVIĆ, »Stota obljetnica od stupanja na snagu prvoga zakonika kanonskog prava«, u: *Habsburgovci i Istra u pravu i povijesti*. Zbornik radova s Petoga motovunskog kolokvija održanog 17. studenoga 2018. godine u Motovunu, Pazin – Motovun, (ur. Ivan MILOTIĆ – Budislav VUKAS), 2019., str. 177. Usp. Attilio GIACOBBI, »Il diritto nella storia della Chiesa sintesi di storia delle fonti«, u: RAZNI AUTORI, *Il Diritto nel mistero della Chiesa*, vol. I. (a cura del Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico), Roma, ³1995., str. 198–209.

²⁰ Vidi: Ferdinando BELAJ, *Katoličko crkveno pravo*, Zagreb, 1893.

²¹ M. BERLJAK, »Katedra kanonskoga prava Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu«, str. 423.

²² Drugo prerađeno izdanje objavljeno je 1901., godine također u Zagreb, a sadrži 633 stranice.

²³ Prvi svezak knjige obuhvaća 391 stranicu.

i različite no nužno upućene jedna na drugu i na suradnju. U Posebnom dijelu obrađuje dvije velike teme: o ustrojstvu Crkve (obuhvaća teme: o svjetovnom staležu, o klericima, o crkvenim službama i nadarbinama, o redovnicima, te o nositeljima crkvene vlasti) i o upravi Crkve (o zakonodavnoj vlasti, sudskoj vlasti, crkvenim kaznama i postupcima te vremenitim crkvenim dobrima).

U drugom svesku autor je na početku sastavio mali rječnik prijevoda odabranih latinskih pojmova i izraza na hrvatski jezik, da bi potom slijedio komentar ženidbenog prava (obuhvaćajući materijalno i procesno ženidbeno pravo) i drugih svetih čina (prisega, zavjet i crkveni pokop).²⁴ Upotrebljavana terminologija je na hrvatskom jeziku njegova vremena, no svakako ima svoje značenje u razvoju hrvatske kanonskopravne terminologije. Pojedini izrazi su možebitno nespretno prevedeni kao npr. *coadjutor episcopi* u »biskupov pomoćnik« i *synodus dioecesana* u »biskupijski zbor«, *jurisdictio* u »sudska vlast«, dok je u ostalima postavio temelj današnjoj terminologiji poput »otpusnica« (lat. *dimissoriales litterae*), »zastara, dosjelost« (lat. *praescriptio*), »ništovna žalba« (lat. *quaerela nullitatis*) i dr. Belaj navodi da je za pojedine izraze zadržao latinizirani izraz poput »iregularnost, cenzura, suspenzija itd., jer ja barem ne znam za hrvatsku riječ, s kojom bi se dalo potpuno kazati što ti izrazi znače«²⁵.

O praktičnosti i važnosti knjige *Katoličko crkveno pravo*, te kao literaturi koja se preporuča, mnogi su pisali.²⁶ Nakon objave prvog sveska, koji je pozitivno dočekan,²⁷ u javnom predstavljanju djela navodi se kako je Belaj odabrao sustav razrade djela različito od tadašnjih uvažениh djela njemačkih kanonista,²⁸ što se očituje i u kasnije objavljenom drugom svesku, gdje pak donosi vlastitu podjelu ženidbenih zapreka, drukčiju od podjela tadašnjih uvriježenih kanonista.²⁹ Navedeno svakako ide u prilog njegovoj inovativnosti i znanstvenom doprinosu u hrvatskim okolnostima. Važno je i njegovo pozivanje na ključne crkvene i državne zakone i naredbe u izlaganju pojedine teme. Na knjigu se kritički (recenzentski) osvrnuo dr. Luka Marjanović, koji piše o korištenoj terminologiji te navodi »tehničke« nedostatke za koje se nada da će u sljedećem izdanju biti ispravljene,³⁰ ali ističe da navedeno »vrijednost djela ne umanjuje«³¹. Isti recenzent za drugi svezak ističe da je »vrstno djelo

²⁴ Zanimljivo je što u *Dodatku* na kraju komentara donosi, između ostalih, tekst Konkordata sklopljenog između Svete Stolice (tadašnjeg pape Pia IX.) i Carevine Austrije (Franjo Josip I.).

²⁵ M. BERLJAK, »Katedra kanonskoga prava Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu«, str. 423.

²⁶ Vidi: Luka MARJANOVIĆ, »Književne obznane. Katoličko crkveno pravo«, *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 19, br. 7, Zagreb, 1893., str. 343–344; Luka MARJANOVIĆ, »Književne obznane. Katoličko crkveno pravo«, *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 20, br. 3, Zagreb, 1894., str. 137–138; Ivan Angelo RUSPINI, »Znanstveni rad dr. F. Belaja«, *Katolički list*, god. 66, br. 49, Zagreb, 1915., str. 491; Andrija RAČKI, »Dr. F. Belaj: Katoličko crkveno pravo«, *Katolički list*, god. 53, br. 2, Zagreb, 1902., str. 15–17.

²⁷ Prvi svezak datiran je sa 17. travnja 1893., a drugi svezak 3. prosinca 1893. te su prvotno bili odvojeno objavljeni.

²⁸ Usp. L. MARJANOVIĆ, »Književne obznane. Katoličko crkveno pravo«, str. 343.

²⁹ Usp. *Isto*, str. 137.

³⁰ Ukoliko se usporedi drugo izdanje, može se primijetiti da je određene kritike Luke Marjanovića Belaj prihvatio i uvrstio u novo izdanje, koje je uvelike »popunio i preradio«. Ferdinand BELAJ, *Katoličko crkveno pravo*, Zagreb, 1901., *Predgovor*.

³¹ L. MARJANOVIĆ, »Književne obznane. Katoličko crkveno pravo«, str. 344.

o crkvenom pravu, kojim je našu pravnu literaturu dobro napried pomaknuo i svakoga zadržao, tko se isto kod nas crkvenim pravom teoretično ili praktično bavi»³².

Na putu ostvarenja znanstvenog cilja da sastavi knjigu *Katoličko crkveno pravo* Belaj je, prema mišljenju nekih kanonista, imao velikih teškoća i zapreka,³³ a što je »mnogogodišnjim savjesnim, neumornim i napornim trudom«³⁴ uspio savladati. Njegovo je djelo okarakterizirano kao pregledno, sa logičnom unutarnjom podjelom, a tumačenje koje daje je jasno, jednostavno i jezgrovito.³⁵ Izuzevši prvo napisano djelo o crkvenom pravu na hrvatskom jeziku, a to je priručnik Dalla Coste,³⁶ Belajevo djelo s pravom zbog jezika ističu prvim te vrste. Ukoliko bi se ta knjiga usporedila sa suvremenim djelima stranih autora, »moći će se dostojno uz bok mnogima staviti te ondje časno i dolično mjesto zapremiti«³⁷, smatrao je kanonist Ruspini.

2. Nastavna djelatnost

Na Bogoslovnom fakultetu Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu Belaj je ostvario uspješnu dugogodišnju karijeru kao sveučilišni profesor crkvenog prava. Naime, poslije smrti dr. Janka Koharića crkveno pravo kao suplent predavao je kratko vrijeme dr. Andrija Jagatić, koji biva imenovan kanonikom Vrhbosanskog kaptola u Sarajevu.³⁸ Nakon što je raspisan natječaj za »stolicu crkvenoga prava« do 31. prosinca 1881. godine,³⁹ na natječaj se prijavio dr. Belaj,⁴⁰ koji je bio jedan od petorice kandidata.⁴¹ Prema izvještaju tadašnjeg prodekana dr. Feliksa Suka o svim kandidatima prijavljenim na natječaj njegov prijedlog za stolicu crkvenog prava bio je kandidat dr. Matija Matina, naznačivši da se uz njega po kvalitetama neznatno razlikujući istakao i Belaj. Međutim, na sjednici profesorskog zbora prijedlog Feliksa Suka nije bio prihvaćen, nakon čega je uslijedila rasprava o ostalim prijavljenim kandidatima. U raspravi je istaknut dr. Ferdinand Belaj, koji je, kao svećenik Zagrebačke nadbiskupije, jednoglasno prihvaćen »za izvanrednoga profesora iz crkvenoga prava«⁴².

³² Isto, str. 138. Slično navodi Rački za drugo izdanje knjige. Rački ističe da se prvo izdanje rasprodalo, što smatra dokazom »da se pravo Belajevo rado čita i vrlo cijeni«, a nužnost njegova novog izdanja proizlazi iz potrebe svećenstva i »svjetovnjaka« koji se bave pravom. Usp. A. RAČKI, »Dr. F. Belaj: Katoličko crkveno pravo«, str. 15–17.

³³ Kanonist Ivan Angelo Ruspini aludira time na stvarnost postojanja mnoštva zakona, često međusobno dvojbinih ili protivnih, razasutih po raznim pravnim izvorima jer je riječ o razdoblju prije prve kodifikacije kanonskoga prava.

³⁴ I. A. RUSPINI, »Znanstveni rad dr. F. Belaja«, str. 491.

³⁵ Usp. I. A. RUSPINI, »Znanstveni rad dr. F. Belaja«, str. 492.

³⁶ Usp. Angelo DALLA COSTA, *Zakon Czarkovni*, Mnecci, 1778.

³⁷ I. A. RUSPINI, »Znanstveni rad dr. F. Belaja«, str. 491.

³⁸ Vidi: Arhiv Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (dalje: AKBFSZ), ur. broj: 7/1882.

³⁹ Vidi: Kr. hrv. slav. dalm. zemaljska vlada – Odjel za bogoštovlje i nastavu, »Natječaj«, od 7. studenog 1881., Zagreb, br. 6524, u: AKBFSZ, ur. broj: 4/1882.

⁴⁰ Nažalost, u Arhivu KBF-a nedostaje njegov životopis, molbenica kao i prilozi koje je priložio u postupku natječaja za stolicu crkvenoga prava, a koje spominje i navodi dr. Feliks Suk u *Izvještaju*.

⁴¹ Budući da je istodobno bio raspisan natječaj za dvije katedre: dogmatsku i crkvenog prava, na natječaj se u zakonitom roku prijavilo ukupno devet kandidata s time da je jedan kandidat aplicirao na obje katedre. Vidi: Feliks SUK, »Izvještaj u predmetu predlaganja za popunjavanje ispražnjenih stolica specijalne dogmatike i crkvenoga prava«, od 25. siječnja 1882., u: AKBFSZ, ur. broj: 9/1882.; 94/1882.

⁴² Profesori su se na sjednici jasno izrazili da ne žele suplenta, već da Belaj odmah biva imenovan izvanrednim profesorom. Jedan od prevladavajućih razloga za njegov izbor bila je okolnost što je svećenik Zagrebačke

Nakon završenog postupka natječaja u drugom semestru ak. godine 1881./1882. kao suplent⁴³ Belaj počinje predavati na Bogoslovnom fakultetu obvezatni predmet Crkveno pravo (*Ius canonicum*).⁴⁴ Ubrzo, iste godine (1882.), postaje izvanrednim profesorom.⁴⁵ Rješenjem od 10. travnja 1886. godine imenovan je redovitim profesorom Sveučilišta u Zagrebu.⁴⁶ Kao profesor djelovao je sve do umirovljena u proljeće 1910. godine.⁴⁷ Naime, zbog narušenog zdravstvenog stanja nije bio u stanju održati predavanja do kraja ljetnog semestra ak. god. 1909./1910. te je nakon odobrenog dopusta na vlastitu molbu umirovljen.⁴⁸

O njegovoj naučiteljskoj službi kao nastavnika crkvenog prava na visokom učilištu, iz riječi njegovih suvremenika, može se zaključiti da je bio »uzoran profesor«⁴⁹ te da se »Ogromna većina klera nadbiskupije zagrebačke ponosi (se), da je Belaja imala svojim profesorom kanonskog prava. Stroga znanstvena objektivnost, neustrašiva otvorenost, zanimljiva sadržina, priljubiše slušatelje uz Belaja.«⁵⁰ Belaja se, dakle, prema riječima suvremenika može uvrstiti među vrsne nastavnike Katoličkog bogoslovnog fakulteta, »koji su izašli na glas i kao vrsni pedagozi-stručnjaci i kao učenjaci«⁵¹.

3. Stručna djelatnost

Nakon povratka u domovinu jedna od prvih Belajevih crkvenih službi bila je služba vjeroučitelja u Višoj i općoj pučkoj djevojačkoj školi u Karlovcu od 4. listopada 1876. do 20.

nadbiskupije. »Poznato je naime, da je visoki kr. zemaljsko-vladni odjel za bogoštovlje i nastavu u svom otpisu od 31. srpnja 1880. br. 3896. usvojio i ovomu prof. zboru saobćio želju uzoritoga gospodina kardinala i nadbiskupa zagrebačkoga, da prof. zbor nastoji što više profesorskih sila birati iz ove biskupije«, Zapisnik VI. sjednice profesorskog zbora, od 1. veljače 1882., u Zagrebu, u: AKBFSZ, ur. broj: 8/1882.

⁴³ Dobio je *nihil obstat* od Josipa kard. Mihalovića, zagrebačkog nadbiskupa. Vidi: Josip kard. Mihalović, »Slavnom dekanatu bogoslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu«, od 7. veljače 1882., u Budimpešti, u: AKBFSZ, ur. broj: 11/1882.

⁴⁴ Budući da se na natječaj prijavio kao vjeroučitelj, tražio je Fakultet i Odjel za bogoštovlje i nastavu da ga se oslobodi službe vjeroučitelja zbog broja sati predavanja u gimnaziji (12 sati) i na Fakultetu (10 sati). Zbog navedenog su jedno vrijeme studenti bili bez predavanja iz predmeta Crkveno pravo. Odjel za bogoštovlje i nastavu nakon sporazuma s Nadbiskupskim duhovnim stolom dozvolio mu je da se razriješi službe vjeroučitelja. Vidi: Ferdinand Belaj, »Dopis slavnom Dekanatu bogoslovnog fakulteta u Zagrebu«, od 24. veljače 1882., u Zagrebu, u: AKBFSZ, ur. broj: 11/1882.; Zapisnik VIII. Sjednice profesorskog zbora, od 2. ožujka 1882., u: AKBFSZ, ur. broj: 24/1882.; Odjel za bogoštovlje i nastavu, Dekanatu bogoslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, od 6. ožujka 1882., u Zagrebu, u: AKBFSZ, ur. broj: 26/1882.

⁴⁵ Vidi: AKBFSZ, ur. broj: 8/1882. (Zapisnik sjednice profesorskog zbora sa prijedlogom da se odmah imenuje ne suplentom već izvanrednim profesorom), 105/1882. (imenovanje izvanrednim profesorom); *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu (1874. – 1899.)*, Akademski senat (izdao), Zagreb, 1900., str. 35. Naime, u pojedinim objavljenim radovima, koji sadrže biografske podatke dr. Belaja, navodi se neispravan podatak da je 1884. godine postao izvanrednim profesorom.

⁴⁶ Službenu zakletvu položio je 24. travnja 1886., a dana 1. svibnja 1886. stupio je »u užitak nastavne plaće«. Odjel za bogoštovlje i nastavu, Dekanatu bogoslovnoga fakulteta kr. Sveučilišta Franje Josipa I., od 24. travnja 1891., br. 3930, u: AKBFSZ, ur. broj: 36/1891.

⁴⁷ *Usp. Knjiga preminulih svećenika Nadbiskupije zagrebačke od 1912. do 1977.*, Matica II., godište 1915., str. 16, br. 23.

⁴⁸ Vidi: AKBFSZ, ur. broj: 12/1910., 14/1910., 18/1910., 21/1910.

⁴⁹ F. BARAC, »Dr. Ferdo Belaj«, *Katolički list*, god. 66, br. 49, Zagreb, 1915., str. 490.

⁵⁰ Stjepan KORENIĆ, »U spomen dra. Ferde Belaja«, *Katolički list*, god. 66, br. 50, Zagreb, 1915., str. 501.

⁵¹ Fran PLEVNJAK, *Prilozi za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva (rad svećenstva na školskom-prosvjetnom polju)*, Zagreb, 1910., str. 443.

listopada 1878. godine, a službu je obnašao »vrlo točno i stručno, a ponašao se odlično«⁵². Istu službu od 28. listopada 1878. godine obnaša u kraljevskoj velikoj (Gornjogradskoj) gimnaziji u Zagrebu⁵³ savjesno te »nastoji revno oko napretka povjerenu mu mladeži«⁵⁴. Dr. Belaj bio je i nadstojnik nauka⁵⁵ te podravnatelj u plemićkom konviktu 1880. godine.⁵⁶ Manje je poznato da je od 1879. godine bio član povjerenstva za izdavanje vjeronaučnih školskih knjiga.⁵⁷

Dekansku službu na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu obnašao je u šest mandata: akademskih godina 1887./1888., 1895./1896., 1898./1899., 1901./1902., 1904./1905. i 1907./1908.⁵⁸ U više je navrata bio delegat Bogoslovnog fakulteta za izbor na dužnost rektora Sveučilišta u Zagrebu⁵⁹ te je na sjednici svih delegata održanoj 21. lipnja 1891. godine izabran u službu i čast rektora. Međutim, tadašnji ban Khuen-Héderváry nije potvrdio njegov izbor.⁶⁰ Premda je bila riječ o vrlo teškom i promjenljivom razdoblju kako na političkom tako i na crkvenom području, suvremenici Belaja ističu da se »nije isticao u javnoj političkoj borbi«, a da u njegovim člancima i raspravama »provojeva crkveno pravo, crkveni interesi, crkveni duh«⁶¹. Zanimljiv događaj koji je slijedio nakon nekoliko godina jest da premda nije bio među delegatima, Belaj je na izbornoj sjednici 26. lipnja 1897. godine izabran u službu rektora Sveučilišta. Tada je imenovanje odbio »uz objašnjenje da je bolestan«⁶².

Osim kratko prikazanog djelovanja na odgojno-obrazovnom području, Belaj je obnašao različite crkvene službe i zadaće u Nadbiskupskom duhovnom stolu i Nadbiskupskom ženidbenom sudu u Zagrebu. Iz istraženih dostupnih izvora proizlazi da je godine 1896.

⁵² O tome svjedoči ravnateljstvo dotične škole, čiji je dopis Belaj priložio uz prijavu za natječaj, međutim u spisima Arhiva ne nalazi se citiran dopis. Njega citira dr. Feliks Suk u svom *Izvještaju* »u predmetu predlaganja za popunjavanje ispražnjenih stolica specijalne dogmatike i crkvenoga prava« od 25. siječnja 1882., u: AKBFSZ, ur. broj: 9/1882.; 94/1882.

⁵³ Usp. Natječaj za vjeroučiteljsko mjesto na višoj djevojačkoj učionici u Karlovcu, u: *Okrugnice Zagrebačke nadbiskupije*, 1878., br. XI, nr. 3011, str. 85.

⁵⁴ O navedenom svjedoči ravnateljstvo dotične škole, međutim ni taj se dopis ne nalazi u spisima Arhiva. Njega citira Feliks Suk u već spomenutom *Izvještaju* »u predmetu predlaganja za popunjavanje ispražnjenih stolica specijalne dogmatike i crkvenoga prava« od 25. siječnja 1882., u: AKBFSZ, ur. broj: 9/1882.; 94/1882.

⁵⁵ Usp. Velimir DEŽELIĆ, »Belaj Ferdo dr.«, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925 sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskog jezika, te hrv. vladara, hercega, banova i biskupa, kao uvodom*, (ur. Emilij LASZOWSKI), Zagreb, 1925., str. 24.

⁵⁶ Usp. Fran PLEVNJAK, *Prilozi za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva (rad svećenstva na školskom-prosvjetnom polju*, str. 448.

⁵⁷ Vidi: Feliks SUK, *Izvještaj u predmetu predlaganja za popunjavanje ispražnjenih stolica specijalne dogmatike i crkvenoga prava*, od 25. siječnja 1882., u: AKBFSZ, ur. broj: 9/1882.; 94/1882.

⁵⁸ Vidi: AKBFSZ, ur. broj: 37/1887., 31-32/1895., 35/1898., 40/1898., 45/1901., 34/1904., 29/1907.

⁵⁹ Delegat odnosno izaslanik bio je 1885., 1891., 1894., 1900., 1903. Usp. Ana BIOČIĆ – Slavko SLIŠKOVIĆ, *Profesori Katoličkoga bogoslovnog fakulteta rektori Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb, 2020., str. 81, 107, 109, 121, 147.

⁶⁰ Vidi: A. BIOČIĆ – S. SLIŠKOVIĆ, *Profesori Katoličkoga bogoslovnog fakulteta rektori Sveučilišta u Zagrebu*, str. 109, bilješka 10.

⁶¹ F. BARAC, »+ Dr. Ferdo Belaj«, str. 490.

⁶² A. BIOČIĆ – S. SLIŠKOVIĆ, *Profesori Katoličkoga bogoslovnog fakulteta rektori Sveučilišta u Zagrebu*, str. 135.

bio imenovan »braniteljem ženitbenog veza i religiozne profesije«⁶³ na Nadbiskupskom ženidbenom sudu, počasnim prisjednikom Nadbiskupskoga duhovnog stola te prosinodalnim ispitivačem kanonskog prava za razdoblje od 1896. do 1898.⁶⁴ Njegovo se ime spominje među članovima Prebendarskog zbora Prvostolne crkve zagrebačke.⁶⁵ Obnašao je također i službu »viećnika«⁶⁶ na Nadbiskupskom ženidbenom sudu do 1902. godine, kada je na vlastitu molbu službe razriješen.⁶⁷ Nadbiskup dr. Juraj Posilović imenovao je Belaja stalnim cenzorom za Zagrebačku nadbiskupiju (1908.).⁶⁸ Od Svete Stolice podijeljen mu je naslov *apostolskog protonotara* (1900.), a obnašao je i službu nadbiskupskog blagajnika (do 1915.).⁶⁹

Prema zapisima stoji da je savjesno i predano obnašao sve povjerene mu crkvene službe i zadaće te da za svoj golemi rad nije tražio javnog priznanja niti se jadao, bio je »inkarnacija vršenja dužnosti«⁷⁰. Vjerojatno je tomu razlog, a i zanimljivim se čini spomenuti, da je Belaj bio predložen kao kandidat za nadbiskupa koadjutora zagrebačkom nadbiskupu Posiloviću za vrijeme apostolske kanonske vizitacije.⁷¹

Belajeva stručna djelatnost očituje se također u pisanim člancima, raspravama, osvrtima, komentarima iz kanonskog prava kao i onima koji nisu isključivo kanonskopravne naravi. U kulturnoj i znanstvenoj javnosti ostao je zapamćen kao autor izvrsnog srednjoškolskog udžbenika povijesti. Riječ je o djelu naslova *Povijest crkve Kristove za srednja učilišta*, koje je doživjelo tri izdanja u Zagrebu: 1882. (188 str.), 1893. (195 str.) i 1901. (221 str.). Prvo izdanje knjige podijeljeno je na šest razdoblja »a svako doba na četiri glave, i to uvijek s istim naslovima: raširenje vjere (u prvome doba osnutak kršćanstva), krivi nauci, obrana vjere i na kraju nutarnji život Crkve. S toga se stanovišta na hrvatskom jeziku ističe neobično skladnom razdiobom cijeloga gradiva.«⁷²

Aktualna društvena i politička situacija potaknula je Belaja da napiše djelo *Tumač k Naputku za duhovne sudove u Carevini Austrijskoj o stvarih ženitbenih – Odsiek prvi*⁷³, koje

⁶³ Nadbiskupska pisarnica, »Promjene u svećenstvu nadbiskupije«, u: *Okružnice Zagrebačke nadbiskupije*, 1896., br. I, str. 3; Arhiv NDS, ur. broj: 48/1896.

⁶⁴ Usp. *Isto*, br. I, str. 4.

⁶⁵ Vidi: »Razni prinosi vjernika i svećenstva Zagreb. nadbiskupije«, u: *Okružnice Zagrebačke nadbiskupije*, 1899., br. I, str. 11.

⁶⁶ »Promjene u svećenstvu nadbiskupije«, u: *Okružnice Zagrebačke nadbiskupije*, 1902., br. III, str. 8; Arhiv NDS, ur. broj: 795/1902.

⁶⁷ Nažalost nije pronađeno u Arhivu ni u Okružnicama kada je bio imenovan u službu.

⁶⁸ Usp. »Promjene u svećenstvu nadbiskupije«, u: *Okružnice Zagrebačke nadbiskupije*, 1908., br. I, str. 6.

⁶⁹ Vidi: *Knjiga preminulih svećenika Nadbiskupije zagrebačke od 1912. do 1977.*, Matica II., godište 1915., str. 16, br. 23; F. BARAC, »Dr. Ferdo Belaj«, str. 490.

⁷⁰ Vidi: *Knjiga preminulih svećenika Nadbiskupije zagrebačke od 1912. do 1977.*, Matica II., godište 1915., str. 16, br. 23; F. BARAC, »Dr. Ferdo Belaj«, str. 490.

⁷¹ Apostolska kanonska vizitacija u Zagrebačkoj nadbiskupiji bila je od 13. do 31. srpnja 1906. kako bi se Sveta stolica upoznala s pravim stanjem glede upravljanja Nadbiskupijom. Više vidi: Damir BOBOVEC, »Imenovanje Antuna Bauera nadbiskupom koadjutorom zagrebačkoga nadbiskupa«, u: RAZNI AUTORI, *U služenju Božjem narodu. Zbornik radova u čast msgr. dr. Antuna Škvorčevića, prvoga požeškog biskupa prigodom 60. obljetnice života, 35 obljetnice svećeništva i 20 obljetnice biskupstva*, (ur. Josip KRPELJEVIĆ – Ivica ŽULJEVIĆ), Požega, 2007., str. 737–755, napose str. 741.

⁷² Karlo JURIŠIĆ, »Priručnici opće crkvene povijesti na hrvatskom s osobitim obzirom na Franzen-Ritigov „Pregled povijesti Crkve“«, *Bogoslovska smotra*, god. 45, br. 4, Zagreb, 1975., str. 448.

⁷³ Usp. Ferdinando BELAJ, *Tumač k Naputku za duhovne sudove u Carevini Austrijskoj o stvarih ženitbenih – Odsiek prvi*, Zagreb, 1887.

je tiskano u Zagrebu 1887. godine. Potrebno je podsjetiti kako na svjetovnom području napose u 19. stoljeću osjećala potreba za službenim zakonikom, što se odrazilo i na crkveno područje. U tadašnjoj je Kraljevini Hrvatske i Slavoniji bio na snazi *Austrijski opći građanski zakonik* (dalje: OGZ) iz 1852. godine, koji je uređivao, između ostaloga, ženidbeno pravo. Međutim, njegove odredbe nisu se odnosile na sve pripadnike vjerskih zajednica, kao što su rimokatolici, za koje je vrijedilo »do tada određeni običajni/konfesionalni zakoni«⁷⁴. Radi provedbe čl. X. sklopljenog Konkordata sa Svetom Stolicom 1855. godine izdan je sljedeće godine *Zakon za ženidbe katolika u carevini Austrijskoj*⁷⁵ i *Naputak za duhovne sudove u carevini Austrijskoj glede stvari ženidbenih*. U spomenutom čl. X Konkordata jasno je istaknuto da glede ženidbe katolika zakone donosi i jedino sudi Crkva dok o građanskim pravnim učincima ženidbe izdaje zakone i sudi jedino država.⁷⁶ Belaj je o navedenoj temi objavio niz članaka u *Katoličkom listu*, no zbog potreba dušobrižnika sakupio ih je te izdao kao posebnu vrlo vrijednu knjižicu. Sam je zagrebački nadbiskup Josip kard. Mihalović u *Okružnici* istaknuo da je knjiga »veoma praktična« i potrebna dušobrižničkom svećenstvu, napose mlađem.⁷⁷

Najviše je svojih rasprava i stručnih članaka Belaj objavio u *Katoličkom listu*, čiji je postojani suradnik u razdoblju od 1883. do 1914. godine, a istraživanjem Belajeva opusa pronađeno je preko 60 uradaka.⁷⁸ Napisao je mnoge vrijedne pravne rasprave o arhiđakonima, o ostavštini biskupa bez oporuke, o redovnicima i oporuci, svećeniku i politici... Ponekad biva „umoljen“ da odgovori na određeno pitanje kao npr. o (ne)zakonitoj djeci,⁷⁹ smije li župnik prisustvovati sklapanju mješovite ženidbe onih koji će ju sklopiti u nekatoličkoj Crkvi,⁸⁰ mogućnost pokopa mrtvacu prije proteka 48 sati,⁸¹ itd., dajući jednostavan i razumljiv odgovor na praktična pitanja utemeljen na postojećim pravnim odredbama.

Kako sam navodi »kad vidiš da o nekoj stvari vladaju krivi nazori i krivi pojmovi, onda nastaje dužnost, da stvar razbistriš i razjasniš«, premda nerado piše o praktičnim pitanjima koji se odnose na osobe. Pozivajući se na pravo i na bratsku ljubav, koju je u osobnom životu nastojao provoditi u djelo,⁸² piše o mirovini svećenika i zakladi nemoćnih svećenika. Belaj naglašava da crkveno pravo ne poznaje mirovine svećenika u onom vidu kao što su mirovine državnih činovnika, slažući se činjenicom da je mirovina koju primaju nemoćni

⁷⁴ Ljiljana DOBROVŠAK, »Ženidbeno (bračno) pravo u 19. stoljeću u Hrvatskoj«, *Croatica christiana periodica*, god. 29, br. 56, Zagreb, 2005., str. 78.

⁷⁵ Objavljen u: *Zemaljski vladin list za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju*, god. 1856., br. 185.

⁷⁶ Usp. Ivan Angelo RUSPINI, »Bitna forma sklapanja braka«, *Bogoslovska smotra*, god. 3, br. 1, Zagreb, 1912., str. 69–85.

⁷⁷ Vidi: Arhiv NDS, br. 423/1888.; *Okružnice Zagrebačke nadbiskupije*, 1887. – 1888., br. X, str. 64.

⁷⁸ Belaj bi uobičajeno na kraju uratka stavio puno ime i prezime, ponekad inicijale, a ponegdje, kako navodi Ruspini, nema potpisa. Uradci bez potpisa autora nisu uključeni u zbroj bogatog opusa. Usp. I. A. RUSPINI, »Znanstveni rad dr. F. Belaj«, str. 492.

⁷⁹ Ferdo BELAJ, »Legitimatno prolis«, *Katolički list*, god. 49, br. 48, Zagreb, 1898., str. 388–389. O istoj temi i problematiki pisao je i kasnije u istom časopisu. Vidi: Ferdo BELAJ, »Da li je dijete zakonito ili nezakonito«, str. 1–2.

⁸⁰ Vidi: F. BELAJ, »Da li smije župnik ma i pasivno samo prisustvovati mješovitoj ženidbi, ako znadete, da će se zaručnici, koji nijesu ispunili propisane uvjete, vjenčati u nekatoličkoj Crkvi«, str. 21–22.

⁸¹ Vidi: Ferdo BELAJ, »Da li može strukovno nenaobraženi „razgledač“ mrtvacu odrediti, da se mrtvac sahrani prije nego je prošlo 48 sati?«, *Katolički list*, god. 46, br. 13, Zagreb, 1895., str. 101–103.

⁸² Za života, ali i za smrti ostavio je zakladi nemoćnih svećenika određen iznos novca, što se može pročitati u već spominjanoj oporuci.

svećenici premalena i zagovarajući da se moraju materijalno pomoći.⁸³ Kao razloge za umirovljenje svećenika i odricanje od nadarbine navodi starost, bolest ili neki drugi kanonski razlog zbog kojeg ne može obnašati crkvenu službu, te ističe odredbu da »biskup ne smije dozvoliti nadarbeniku, da se odreče svoje nadarbine, ako nema odakle će svomu staležu primjereno živjeti, osim ako želi stupiti u kakav red«⁸⁴. Belaj uviđa nepravednost nadarbinskog sustava⁸⁵ te naglašava dužnost svakog svećenika da pridonosi zakladi nemućnih svećenika.⁸⁶

U administrativnom pravu Crkve, osim komentara i praktičnih smjernica za dušobrižnike, donosi primjer kako treba konkretno izgledati pojedina izjava ili pak kako treba provesti upis u župne matice ili uredske knjige. Za primjer se može uzeti članak »Kako postaju nezakonita rođena djeca zakonita«⁸⁷. Nažalost jedno njegovo praktično rukopisno djelo pod naslovom »Naputak kako valja upisivati u matice« ostao je neobjavljen te se čuva u Arhivu Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu. Sam Belaj u molbi za *imprimatur* navodi da je poticaj za pisanje dobio od Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu, koji je i dao pisanu dozvolu za tisak.⁸⁸

U raznim osvrtima Belaj ističe da je »crkveno pravo važna grana pravne discipline, a gdje se radi o Crkvi i njezinom pravu, moramo bditi, kako se ono shvaća i tumači, da budemo u položaju odmah, čim naidjemo na krivo tumačenje i shvaćanje crkvenih zakona, ustati na obranu krvavo stečenih prava Crkve. Vigilantibus jura! To je lozinka, koje se moramo držati, ponajprije danas, kad se sa stanovite stran nastoji okljaštriti pravo i zakon Božji.«⁸⁹ Upravo ga takva opisuju njegovi suvremenici.⁹⁰

⁸³ Usp. F. BELAJ, »Mirovina svećenika«, str. 127–129.

⁸⁴ F. BELAJ, »Mirovina svećenika«, str. 128. Autor izražava osobno neshvaćanje svećenika koji se žele odreći župe, napose seoske, te biti umirovljeni jer smatra da nema ljepše nego da župnik bude sahranjen na groblju župe gdje je proveo veći dio života.

⁸⁵ Poticaj za reformu nadarbinskog sustava proizašla je tek iz Drugoga vatikanskog koncila te je implementirana u odredbu važećeg Zakonika. Usp. CONCILIIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum Presbyterorum Ordinis*, 7. XII. 1965., *Acta Apostolicae Sedis*, god. 58, 1966., 991–1024, napose br. 17, 20 i 21; *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatus, *Acta Apostolicae Sedis*, god. 75, pars II., 1983.; hrvatski prijevod *Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb, 1996., kan. 1272. Više vidi: Nikola ŠKALABRIN, *Vremenita crkvena dobra*, Đakovo, 2008., str. 60–66.

⁸⁶ Napose spominje i kritički se osvrće na Prvostolni kaptol i kanonike te sve nadarbenike s boljim nadarbinama (npr. župnik Župe sv. Marka u Zagrebu). Opominje da se crkvena dobra trebaju »u prvom redu upotrebiti za potporu sirotinje« te nastavlja »ja si barem ne mogu pomisliti veće sirote, nego li je svećenik, koji je četrdeset do pedeset godina probavio u duhovnoj pastvi, a sada pod stare dane, kad je pod teškim teretom i bremenom iznemogao, nema ni korice suha hljeba«, Ferdo BELAJ, »Fiat justitia«, *Katolički list*, god. 48, br. 12, Zagreb, 1897., str. 91.

⁸⁷ Članak je zbog svog obujma objavljen u nekoliko nastavaka u *Katoličkom listu*: god. 46, br. 4, Zagreb, 1895., str. 25–28; br. 5, str. 33–34; br. 6, str. 41–44.

⁸⁸ Vidi: Arhiv NDS, br. 1179/1891. Pretražujući bogatu bibliografiju nije pronađen navedeni članak.

⁸⁹ Ferdo BELAJ, »Kako stojimo napram tako zvanom civilnom braku?«, *Katolički list*, god. 48, br. 41, Zagreb, 1897., str. 321.

⁹⁰ Tako o njemu piše Fran Barac: »čuvar i branitelj svega, što je istina, što je pravo (...) strog, ustrajan, neustrašiv. Kad je uvjeren o pravu, za koje lomi koplje, ne pita on, tko je njegov protivnik (...) mora podići svoj glas opominjući i poučavajući (...) Njemu je cilj istina i pravo«, Fran BARAC, »Dr. Ferdo Belaj«, *Katolički list*, god. 66, br. 49, Zagreb, 1915., str. 489–490. Također vidi: Ivan Angelo RUSPINI, »Znanstveni rad dr. F. Belaja«, *Katolički list*, god. 66, br. 49, Zagreb, 1915., str. 491–493; S. KORENIĆ, »U spomen dra. Ferde Belaja«, str. 501–504.

Iz bogatog popisa pronađene bibliografije zaključuje se da je Belaj najčešće pisao o pojedinim temama iz ženidbenog prava, međutim nije se libio pisati ni o odnosu Crkve i države, napose o pojedinim pitanjima uređenim konkordatima. Naime, sukladno važećem već spomenutom Austrijskom konkordatu iz 1855. godine, kralj je morao dati pristanak na imenovanje biskupa. Imajući u vidu navedeno, s obzirom na tenzije koje su izazvale mađarske novine navodeći da ugarski kralj jest onaj koji je zadužen za imenovanje hrvatskih biskupa, Belaj odmah ulazi u raspravu analizirajući izneseno i pravno opovrgavajući neutemeljene (pre)tenzije.⁹¹ Premda se »nije isticao u javnoj političkoj borbi«⁹², već »iz motiva i razloga čisto vjersko-crkvenih«⁹³, u razdoblju isticane potrebe obnove liturgijskih knjiga i rasplamsale rasprave o glagoljici Belaj je u političkom časopisu *Obzor*⁹⁴ objavio članak o obrani glagoljice kao liturgijskog pisma, ističući povijesni kontekst nastanka i pravnu obvezatnost njezina poštovanja.⁹⁵

Zaključne misli

Belajevu plodnu i bogatu znanstvenu, nastavnu i stručnu djelatnost ne smijemo zanemariti, kao što ni svjetiljku nije razborito staviti ispod stola ili pod pokrivač i tako prigušiti njezino svjetlo (usp. Lk, 8,16; Mk, 4,21). Štoviše, zahvaljujući Belajevu doprinosu kanonskopravna znanost u Hrvatskoj krajem 19. i početkom 20 stoljeća dobila je čvrste *korijene* i nova *krila*, koja će se posebno širiti nakon proglašenja *Zakonika kanonskog prava* iz 1917. godine. Iako Belaj nije doživio objavu *Zakonika* iz 1917., on je svojim znanstvenim, nastavnim i stručnim radom pridonosio da se pravne novine, koje je *Zakonik* iz 1917. donio, što lakše prihvate i pretoče u život Crkve.

Cilj ovog istraživanja je istaknuti život i djelo dr. sc. Ferdinanda Belaja, pomalo zanemarenoga crkvenog pravnika, koji se nije libio pisati o temama koje su u njegovo vrijeme bile izazovne i goruće, napose kada je bila riječ o pretenzijama civilnih vlasti u kanonskopravnu materiju i njezinu primjenu u tadašnjem društvu. Nakana istraživanja nije bila predstaviti cjelokupan znanstveni i stručni opus, već značajnija djela u kojima se očituje njegov doprinos razvoju hrvatske kanonskopravne znanosti. Za Belaja se može reći da pripada istaknutim ličnostima koje su ostavile zapažen trag na znanstvenom, nastavnom i stručnom polju na kraju 19. i početku 20. stoljeća.

O plemenitosti Belajeva srca i postojana crkvenog duha, u kojem je uvijek žarila pravednost, pisali su njegovi suvremenici tijekom njegova života i u povodu njegove smrti.⁹⁶ Za

⁹¹ Vidi: Ferdo BELAJ, »Hrvatski prelati«, *Katolički list*, god. 43, br. 16, Zagreb, 1892., str. 121–124. Napisao je i članke o povijesti konkordata u Austriji, o čemu vidi: *Katolički list*, god. 43, br. 13, Zagreb, 1892., str. 97–99; br. 14, str. 105–107; br. 15, str. 113–114; br. 17, str. 129–131.

⁹² Fran BARAC, »Dr. Ferdo Belaj«, str. 490.

⁹³ S. KORENIĆ, »U spomen dra. Ferde Belaja«, str. 503.

⁹⁴ Mogući razlog objavljivanja članka u dotičnom političkom časopisu jest što je *Katoličkom listu* prijetila denuncijacija i nužnost obustavljanja tiskanja daljnjih rasprava o glagoljici. Prema tadašnjem uredniku *Katoličkog lista*: S. KORENIĆ, »U spomen dra. Ferde Belaja«, str. 504.

⁹⁵ Vidi: Ferdo BELAJ, »Glagoljica nije privilegij, nego je zakon«, *Obzor*, god. 45, br. 208, Zagreb, 13. rujna 1904.; Ferdo BELAJ, »Glagoljica je zakon«, *Obzor*, god. 45, br. 220, Zagreb, 27. rujna 1904.

⁹⁶ Vidi: I. A. RUSPINI, »Znanstveni rad dr. F. Belaja«, str. 491–493; F. BARAC, »Dr. Ferdo Belaj«, str. 489–490; S. KORENIĆ, »U spomen dra. Ferde Belaja«, str. 501–504.

kraj ovog prikaza vrijedno je istaknuli što je o Belaju napisao njegov nasljednik na Katedri kanonskog prava Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu dr. Ivan Angelo Ruspini: »Belaj je katolički kanonista u najboljem smislu riječi, kojemu dogmati i nauka katolička služi nepokolebivim temeljem svega znanstvenoga rada i djelovanja. (...) Trajne i velike njegove zasluge na polju bogoslovne naše literature, a napose kanonske, jamče za to, da će mu u povijesti i književnosti ostati ime zlatnim slovima upisano.«⁹⁷

Summary

DR. FERDINAND BELAJ'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF CANON LAW IN CROATIAN

The paper tries to present dr. Ferdinand Belaj, his fruitful and rich academic, scientific and journalistic activity as a religious teacher (1876 - 1882), later as a substitute and full professor of church law (1881/1882 - 1909/1910) at the Faculty of Theology of the Royal University of Francis Joseph I in Zagreb. Belaj's contribution to the development of canon law in Croatian circumstances was significant, and this can be evaluated through his legacy - various scientific works, articles and valuable tracts. Some of them have been published more than once. Dr. Ferdinand Belaj was a member of the circle of dignitaries who, at the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century, left a significant mark in Croatia in various areas of canon law, education and scientific research. The author points out that dr. Belaj was one of the first authors who wrote about canon law in the Croatian language, and thus he made a significant contribution to the development of canon law terminology in the Croatian language.

KEY WORDS: dr. Ferdinand Belaj, canon law, Faculty of Theology, University of Zagreb.

⁹⁷ I. A. RUSPINI, »Znanstveni rad dr. F. Belaja«, str. 491, 493.

